

Anadolu'da Antik Çağ ve Ortaçağ Kadın Hastalıkları ve Doğum Tedavilerinin Karşılaştırılması

Comparison of Treatments of Obstetrics and Gynecology in Ancient and Medieval Age in Anatolia

Oya ÖGENLER,^a
İsmail ÜN,^b
İlter UZEL^c

^aTıp Tarihi ve Etik AD,
^bTıbbi Farmakoloji AD,
Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi, Mersin
^cOrdotonti AD,
İstanbul Üniversitesi
Diş Hekimliği Fakültesi, İstanbul

Geliş Tarihi/Received: 15.03.2012
Kabul Tarihi/Accepted: 28.05.2012

*Bu çalışma, 5. Balkan Tıp Tarihi ve
Etiği Kongresi (11-15 Ekim 2011, İstanbul)'nde
sözlü bildiri olarak sunulmuştur.*

Yazışma Adresi/Correspondence:
Oya ÖGENLER
Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi,
Tıp Tarihi ve Etik AD, Mersin,
TÜRKİYE/TURKEY
oayaogenler@gmail.com

ÖZET Çalışmamızda antik çağ hekimlerinden Soranus (Efes, 98-138) ile orta çağ cerrah hekim olan Şerefeddin Sabuncuoğlu'nun (Amasya, 1385-1468) eserleri karşılaştırılarak kadın hastalıkları ve doğum ile ilgili antik çağ ve orta çağ arasında tıbbi uygulamalardaki değişimi ortaya çıkarmak amaçlanmıştır. Ana kaynak olarak Temkin tarafından yapılan Gynaikeia'nın İngilizce çevirisi ile İlder Uzel'in Cerrahiyetü'l Haniyye üzerine yaptığı karşılaştırmalı eseri kullanılmıştır. Çalışmamıza İslam hekimleri üzerinde büyük etkisi olan Paulus Aeginata'nın (Aegina, 625-690) ve Zahravi'nin (Kurtuba, 936-1013) eserlerindeki kadın hastalıkları ve doğumla ilgili tedavi yöntemleri de dahil edilmiştir. Çalışmamızda incelenen eserler hem kendi dönemleri içinde hem de kendilerinden sonra gelen hekimler üzerinde büyük etkisi olan hekimlere aittir. Soranus ebelere yol gösterme amacıyla yazdığı eserinde kadın hastalıklarındaki tedavi şekillerini, cerrahi, diyetetik ve ilaçlı tedavi olarak bölümlendirmiştir. Cerrah hekim olan Şerefeddin Sabuncuoğlu ise hekimlere yönelik yazdığı eserinde kadın hastalıkları ve doğumla ilgili bölümlerde bitkisel veya maddelerle hazırlanan ilaçları kullanmayı, dağlama ve cerrahi tedavi önermiştir. Şerefeddin Sabuncuoğlu eserinde tedavileri yazarken cerrahi uygulamaların çizimlerini eklemiştir. İncelemesini yaptığımız eserlerde hekimlerin tıbbi bilgiyi koruyarak kendi deneyimlerini ekledikleri saptanmıştır. Eserlerin hastalık isimlendirmeleri ve sınıflandırmaları benzer şekildedir. Antik çağdan orta çağa kadar aynı dönem içinde yazılan eserlerde saptanan farklılıklar paradigma değişimine neden olmamıştır fakat farklılıkların tıbbin gelişimini yansıtması açısından önemli olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Jinekoloji; doğum,obstetrik; tıp tarihi

ABSTRACT Aim of our study is to reveal the change in medical applications about, obstetrics and gynecology between ancient and medieval age medicine. For this purpose medical application of the Soranus (Ephesus, 98-138) who was an ancient age physician representative and medieval age Şerefeddin Sabuncuoğlu (Amasya, 1385-1468) who was a medieval age surgeon physician were compared. The main references are Gynaikeia and Cerrahiyetü'l Haniyye that was translated to English by Temkin and İlder Uzel's comprehensive work respectively. Women's diseases and treatment methods of birth in the Paul Aeginata's (Aegina, 625-690) and Zahravi's (Cordoba, 936-1013) work that have a big impact on Muslim medical doctors were also included in this study. *Results:* Soranus classified gynaecological treatments as surgical, dietetics and drug used treatments in his book that aimed to guideline for midwives. Sabuncuoğlu suggested use of herbal, mineral and natural remedies, cauterization and surgical treatments in the gynecology and obstetrics section of his book for physicians. While Şerefeddin Sabuncuoğlu writing treatments also added the illustrations of the surgical techniques. Classical physicians preserved the ancient medicine knowledge while adding their own personal experience. As a consequence the submitted differences in the achievements that write in the same time period from ancient to medieval age did not cause any paradigm changes. But these differences are important to show the historical development of medicine.

Key Words: Gynecology; delivery, obstetric; history of medicine

Kadın hastalıkları ve doğumla ilgili tıbbi uygulamalar insanlık tarihine koşut bir şekilde doğuma yardım ile birlikte başlamaktadır. Antik Çağ hekimlerinden bazıları kadının sahip olduğu, âdet, doğum ve laktasyon özelliklerin rahimin bir fonksiyonu olduğunu düşünmüşler diğer hastalıkların farklı olmadığını belirtmişlerdir. Sağlık sorunlarına çözümü doğa dışı güçlerde arayan tıp zihniyeti kadın hastalıkları ve zor doğumlarda etkisini göstermiştir. Hipokrates'ten sonra gelişen klasik tıp paradigması kendisinden önce gelen hastalıkların nedenlerini ve tedavilerini doğa dışı güçlerde arayan zihniyeti sonlandırmıştır. Ayrıca hekimlik mesleğinin standart kurallarını oluşturmaya başlamıştır. Klasik tıp paradigmasına ait literatürde kadın hastalıkları ve doğum iki ayrı bölüm halinde yer almaktadır. Klasik tıp literatüründeki hastalık isimleri ve tanımları günümüzdeki isimlere benzemektedir. Ancak aynı sözcük kullanılmış olsa dahi aynı anlamı ifade etmeden kullanılmış olabilmektedir.¹⁻⁵

Anadolu'da antik çağ döneminde Yunan Tıbbi etkin olmuş, orta çağ dönemi boyunca bu tıbbın devamı sayılan İslam Tıbbi öne geçmiştir. Hazırlanan ilaçların ağızdan, paranteral ya da farklı bir şekilde verilmesi tıbbi (dâhili) tedavi olarak isimlendirilirken, hastalanmış organın çıkarılması veya dağlanması, apse varsa açılıp, boşaltılması cerrahi (harici) tedavi olarak değerlendirilmekteydi.^{2-4,6}

İnceleme yaparken hekimlerin anatomik yapı, fizyoloji ve patoloji konusundaki sınırlı bilgileri ve tıp paradigmasının farklılığı, yaşadıkları dönemin bilimsel ve teknolojik koşulları hatırd tutulmalıdır.³⁻⁷ Tarihsel süreçte bilimsel ve teknolojik gelişmeler klasik tıp paradigmasını sona erdirirken kadın hastalıkları ve doğum tıbbın bir dalı haline gelmiştir.^{1,2,8} Radyoloji, anatomi, biyokimya, farmakoloji gibi temel bilimlerdeki çok önemli ilerlemeler tıp etkinliğini belirlemiştir.⁸

Çalışmamızda kadın hastalıkları ve doğum ile ilgili Soranus'tan Şerefeddin Sabuncuoğlu'na kadar geçen 15 yüzyıllık zaman içinde antik çağ ve orta çağ arasında oluşan gidişatın ortaya konması; paradigma değişimine neden olmayan farklılıkların sap-

tanması ve tıbbın gelişimini yansıtması açısından önemlidir.

GEREÇ VE YÖNTEMLER

Çalışmamızda kaynak olarak kadın hastalıkları ve doğum alanında yazılmış olan Soranus'un (Efes, 98-138) "*Gynaikeia*" ve Şerefeddin Sabuncuoğlu'nun (Amasya, 1385-1468) "*Cerrâhiyyetü'l-Hâniyye*" adlı eserleri seçilmiştir.^{3,6} Cerrâhiyyetü'l-Hâniyye'de yer alan sağlık ile ilgili olan sözcükler, diğer Türkçe eserlerle uyumludur.^{9,10} Anadolu'da Klasik tıbbın erken ve geç dönemlerinde farklı yerlerde yaşamış olan iki hekimin eserlerinin kadın hastalıkları ve doğumla ilgili bölümlerinde yer alan tedaviler karşılaştırılmıştır. Ancak Roma Tıbbının son temsilcilerinden sayılan Paulus Aeginata'nın Adams'ın çeviri eseri ve Sabuncuoğlu üzerinde etkisi olduğu belirtilen Zahravi'nin *At Tasrif* adlı eseri de çalışmamıza dâhil edilmiştir.^{3,4,6,7} Çalışmamızda zaman sınırlaması yapılmıştır. Soranus ve Sabuncuoğlu'nun eserleri dışındaki diğer kaynaklar kullanılmış ancak tam bir derleme çabasına girişilmemiştir.

BULGULAR

ANTİK ÇAĞDAN ORTAÇAĞA KLASİK TIP LİTERATÜRÜNÜN ÖZELLİKLERİ

Gynaikeia normal ve anormal şeyler olarak iki bölümden oluşmuş, dört kitap halinde yazılmıştır.³ Kadın genital organları, kadın cinsel fonksiyonları ve gebeliğin hijyeni, normal doğum ve puerperum, yeni doğan bakımı ve çocukların hastalıklarıyla ilgili konular "Normal" şeylerin anlatıldığı I. ve II. kitapta bulunmaktadır.³ Kadın hastalıkları ve doğum ile ilgili konuların çağına uygun irdelemelerini, diyetetik tedavisini III. kitapta, hastalıkların cerrahi ve ilaçlı tedavisi ile zor doğum ile ilgili konuları detaylı bir şekilde dördüncü kitapta anlatmıştır.³ Soranus'un *Gynaikeia* adlı eserinin etkisi XVI. yüzyıla kadar sürmüştür.^{3,4}

Hastalık belirtileri ve tedavi arasında bağlantı mevcuttur ancak etiopatogenez hakkında bir açıklama ve nedene yönelik bir tespit bulunmamaktadır. Soranus hastalığın akut durumlarında, şiddetli

belirtiler geliştiğinde yumuşak tedaviyi, kronik olmaya başladığında ise döngüsel (siklik) tedaviyi önermiştir.³

İki siklustan oluşan döngüsel tedavinin birincisi hastanın güçlenmesini sağlayan “Restorative Tedavi” (Cyclus resumptivus), ikincisi ise “Metasinkritik Tedavi” (cyclus recorporativus) düzenli bir diyet ve lokal tedaviyle karakterize sessiz intervaler sırasında kullanılan tedavidir. Soranus’un eserinde tedavi şekilleri diyet, cerrahi ve farmakoloji şeklinde üç grup olarak da değerlendirilebilir. Eserde farmakoloji ve diyet tedavileri arasındaki ayırım keskin değildir. *Gynaikeia*’da kadın hastalıkları ve doğumla ilgili 45 bölüm yer almaktadır.³ Çalışmamızda karşılaştırmada esas olarak *Cerrâhiyyetü’l-Hâniyye* içinde yer alan hastalıklar dikate alınmıştır.

Klasik tıp paradigması içinde yer alan Paulus Aeginata’nın eseri kronolojik sıralamaya ikinci incelediğimiz eserdir.⁴ Soranus’un eserinde kaybolduğu belirtilen bölümlerle ilgili bilgiler için Paulus Aeginata eserinden yararlanılmıştır. Yaşamıyla ilgili çok fazla şey bilinmemekle birlikte VII. yüzyılda yaşadığı tahmin edilen Paulus Aeginata’nın kendisinden sonra, İslam Tıbbı dönemindeki hekimler üzerinde etkisi büyük olmuştur.^{4,6,7} Paulus Aeginata’nın eseri yedi kitaptan oluşmaktadır. Eserinin birinci, üçüncü ve altıncı kitaplarında toplam 23 bölümü kadın hastalıkları ve doğuma ayrılmıştır. Paulus Aeginata hastalığın gözle görülebilir ve elle tutulabilir olmasına göre seçilecek tedaviyi belirlemiştir.⁴

Kronolojik sıralamaya göre incelediğimiz diğer bir eser Zahravi tarafından XI. yüzyılda yazılan At Tasrif’tir. Zahravi bu eserinde Hipokrates’ten itibaren var olan tıbbi bilgileri toparlamış, kendi tecrübelerini eklemiş ve bilimsel bir şekilde aktarmıştır.^{5,6} İçinde kadın hastalıkları ve doğumla ilgili cerrahi operasyonlarında yer aldığı deri tümörleri, apseler, diş hastalıkları, kırıkların iyileştirilmesi gibi baştan ayağa kadar birçok hastalıktan ve tedavisinden bahsetmiş, yaklaşık 200’e yakın cerrahi ve diş hekimliği alet resmi ile eserini zenginleştirmiştir. Cerrahi uygulamaları kendinden sonra gelen hekimler için örnek teşkil etmiştir. At

Tasrif’te kadın hastalıkları ve doğumla ilgili cerrahi müdahale yapılabilecek konu başlıkları yer almaktadır.⁷

Çalışmamızın ana kaynaklarından Sabuncuoğlu’nun XV. Yüzyılda yazdığı Cerrahiyet’ül Hâniyye adlı eserinde kadın hastalıklarıyla ilgili tıbbi uygulamalar dağlama ve cerrahi tedaviler şeklindedir. Sabuncuoğlu’nun Mücerreb-nâme’nin ve Akrebaddin adlı diğer eserlerinde münferit ve mürekkep şeklinde hazırlanan karışımların tarifleri verilmiş, hangi hastalıklarda kullanılacakları belirtilmiştir. Bu tarifler içinde kadın hastalıkları ve doğumla ilgili durumlarda kullanılacak ilaç tarifleri de bulunmaktadır.^{6,11-13} Mücerreb-nâme’nin ikinci bölümünde “Felonya-Rumi”, “Esanasya-yı Kebir”, “Eyaric-i Levgaziya”, altıncı bölümde “Ferzece” ve yedinci bölümde “Şerab” adlı tekli veya karışım şeklinde reçeteler yer almaktadır.^{6,11,12} Ancak çalışmamızda sadece Cerrâhiyyetü’l-Hâniyye’de yer alan tedaviler karşılaştırılmıştır.

Cerrâhiyyetü’l-Hâniyye’de on bölüm kadın hastalıkları ve doğumla ilgilidir.⁶

Şerefeddin Sabuncuoğlu, Cerrahiyet’ül Hâniyye’de Zahravi’nin At Tasrif adlı eserindeki sistematigi benimsemiştir. Birinci bapta yer alan, rahim hastalıklarında dağlamanın konu edildiği ve çizim içermeyen 39. fasıl bulunmaktadır. Diğer kadın hastalıkları ve doğumla ilgili dokuz konu ikinci bölümde; Klitoris kesilmesi (71. fasıl), Vajinası kapalı veya atrezik çocukların tedavisi (72. Fasıl), Vajina ve vulva lezyonlarının (fercede siğil ve kızıl sivilce) tedavisi (73. Fasıl), Vajinadaki fibrioid dokunun kesilmesi (74. fasıl), Anormal doğum (75. Fasıl), Ölü fetüsün çıkarılması (76. Fasıl) Ana rahminde ölen çocuğun çıkarılması (77. Fasıl), Plasentayı çıkarmak (78. Fasıl) adlı başlıklarla yer almaktadır. Ayrıca Cerrâhiyyetü’l-Hâniyye’de At Tasrif’de bulunmayan cerrahi tedavilerde kullanılan ilaç bilgilerinin yer aldığı bir bölüm (36. Fasıl) üçüncü kitapta yer almaktadır.⁶ Bir konu da cerrahi tedavilerde kullanılan ilaç bilgilerinin yer aldığı (36. Fasıl) üçüncü kitapta yer almaktadır.⁶ Bu bölüm At Tasrif’de bulunmamaktadır. Bu bölümde Cerrâhiyyetü’l-Hâniyye içinde geçen hastalık-

larda kullanılan merhemler, karışımlar, bitkilerden bahsedilmekte, ilaçların nasıl hazırlanacakları kullanıma şekli anlatılmaktadır. Bunların arasında kadın hastalıkları ve doğumla ilgili uygulamalarda kullanılan ilaçlar da bulunmaktadır.^{6,14}

KADIN HASTALIKLARI VE DOĞUMLA İLGİLİ UYGULANAN TEDAVİ YÖNTEMLERİ

Klasik tıp literatüründe yazılan tıbbi uygulamalar, yararlanılan manüplasyonlar aşağıda sıralanmıştır:

Hazırlanan terkiplerin bir prob veya yün parçası ile yerleştirilmesi; kuş veya tavuk tüyünden yararlanılmasına da rastlanılmaktadır. Ya bir yün ilaçla bulandıktan sonra vajinaya yerleştirilmekte veya terkipli hastalıklı bölgeye ulaştırabilmek için bir probtan yararlanılmakta daha sonra üzeri bir yün parçası ile kapatılmaktadır.

Masaj uygulama: Tüm vücudun, ekstremitele- rin, karnın veya genital bölgenin çıplak elle veya sert bir yün parçası veya kızartıcı bitkilerle, minerallerle hayvansal yağlarla ovularak masaj yapılması;

Flaster uygulama: ekstremiteler, karın veya genital bölgeye ilaçlarla, ziftle ıslatılmış yün veya sadece yün kullanılarak sarılması;

Lavman: Baskı yaptığı düşünülen durumlarda baskılamaya neden olan organa göre lavman veya boşaltma uygulanması;

Mesanenin kateterle boşaltılması: mesanenin dolu olduğu durumlarda bir kateterle boşaltılmakta veya mesane içine enjeksiyonlar yapılarak sonra boşaltılmakta

Yakı uygulama: Tüm vücuda, bele, pubik bölgeye, karına veya genital bölgeye hastalığın çeşidine göre çeşitli terkiplerden hazırlanan yakı kullanılması;

Kupalama: Hastalığın durumuna göre memeler, göğüs genital bölge veya vücudun herhangi bir bölgesine kuru veya deriyi soyarak veya kanatarak kupalama yapılması;

Ekstremitelerin bağlanması: Hastalığın durumuna göre veya doğum sırasında yapılan hastanın

ihtiyacı olan yardımı sağlayabilmek amacıyla hastanın hareketini engellemek için kadının üst veya alt ekstremiteleri bağlanması, veya bir asistan tarafından sıkıca tutulması

Kadının tüm üst gövdesi veya vajinal muayene yapabilmek için bacaklarının bağlanması

Venesection (flebetomi) kan alma: kullanılmayan koldan veya bacak damarlarından birinden veya birkaçından bir tase kan akıtılması;

Sülük yapıştırma: Kan alma düşünüldüğünde uygulanmakta

Banyo yapma: Hastalığın durumuna göre kadının doğal, ilaçlı, soğuk veya ılık sularla banyo yapması

Oturma banyosu: Banyo sitz banyosu veya buhar banyosu şeklinde kadın yarı beline kadar yanmayacak kadar ilaçlı ılık su içinde oturtulması, değişik bitkilerle hazırlanmış kaynamış ılımış suda oturma banyosu

Decocsiyon: kokulu bitkilerden hazırlanan decocsiyon kullanılması

Genel olarak hastayı stresli durumlardan (dis-menore, zor doğum gibi) uzaklaştırmak için yürüme egzersizleri, pasif egzersizler, jimnastik, vokal egzersizler, okuma veya şarkı söyleme önerilmektedir.

Rektal fitil uygulama: hastalığa uygun olarak hazırlanan fitil şeklindeki terkipler uygulanır

Vajinal fitil (pessary): bitki, mineral veya hayvansal ürünlerden hazırlanan fitiller hastanın vajinasına bir el veya prob yardımıyla yerleştirilir.

Süngerle ovma: hastanın tüm vücudu, genital bölgesi, beli, bacakları kolları ıslak veya kuru deniz süngerleriyle ovulur.

Vajinal tampon: İlaç terkipleri uygulandıktan sonra bir yün parçası tampon şeklinde yerleştirilir.

Uterus içine enjeksiyon: Kulak sıringası veya uterus içine enjeksiyon yapmak için özel bir aletle vajina içine hazırlanan ilaç terkipli enjekte edilir.

Diyet uygulaması: hastalığın durumuna göre yemesi veya yememesi gereken yiyecekler, iç-

mesi veya içmemesi gereken içecekler belirtilmektedir.

Tütsüleme: bakırdan veya topraktan yapılmış bir çömleğe eklenmiş borunun (kamuş) diğer ucunu hastanın vajinasına yerleştirerek kap içinde kaynatılan ilaç karışımının buharından yararlanılmaktadır.

Hastalığın çeşidi ve durumuna göre değişik bitkilerden hazırlanan lapalar vücudun değişik bölgelerine uterusu veya genital bölgeye uygulanmıştır.

Aksırtıcılar, kusturucular kan durdurucu ilaç terkipleri hastalığa veya yapılan cerrahi işleme göre lokal uygulanmış veya ağızdan verilmiştir.

Hasta genel olarak aydınlık bir odada hastalığın durumuna göre yüzükoyun veya sırt üstü yatırılmış, ayaklar ya yukarı kaldırılmış veya sıkıca bağlanmıştır.^{3,4,6,7}

TARTIŞMA

ANTİK ÇAĞDAN ORTAÇAĞA KADIN HASTALIKLARI VE DOĞUMLA İLGİLİ UYGULANAN TEDAVİLERİN KARŞILAŞTIRMASI

Klasik tıp literatürüne ait incelediğimiz dört eserde kadınlarla ilgili hastalıkların tedavileri hekimlerin çok güçlü bir gözlem ve fizik muayene bilgilerine göre belirlenmektedir. Hekimler hastadan aldıkları bilgi ile birlikte ayrıntılı inspeksiyon ve palpasyon ile hastalıklara tanı koymaya çalışmışlardır. İnspeksiyon araçsız veya spekulumla yapılmış, tıbbi uygulamalar sırasında da spekulumdan yararlanmışlardır. Kadına ait özel hastalıkların belirtilerine göre hekimin genel tıp anlayışı tedaviyi şekillendirmiştir. Eserlerde tedavi endikasyonları genellikle açık düzgün bir şekilde gruplandırılmamıştır. Yüzyıllar boyunca kullanılan ilaçlar, birbirine benzer şekilde hayvansal ürünler, bitkiler ve minerallerden oluşmuştur. Günümüzde tedavide kullanılan ilaç gibi maddelerin ve tıbbi uygulamaların etki mekanizmasının bilinmesi tedavinin şekillenmesinde önemli iken; klasik tıp dönemlerinde etki mekanizmasının önemli ölçüde bilinmediği görülmektedir.^{3,4,6,8,15,16} Bu dönemlerde belirtilere yönelik deneyimle tedavi yapılması dik-

kati çekmektedir. Yöntem ile beklenen etki arasındaki ilişki açıklanmaya çalışılmamıştır. Ancak manüpülasyon gereken durumlarda kısmen uygulamalar ve sonuçları ile ilgili bağlantıya işaret eden açıklamalara da rastlanabilmektedir. Hazırlanan ilaç terkipleri ile tedavi edici etki arasında bir ilişkiyi belirten bir açıklama bulunmamaktadır. Bu terkiplerin hazırlanma prosedürü, dozu veya miktarı, süresi, kullanım sıklığı kısmen belirtilse de net olarak detaylarıyla tanımlanmadığı için başka uygulayıcıların aynı tedaviyi tekrarlaması genellikle mümkün değildir. Benzer şekilde eserlerde belirtilen tedavi pozisyonları, manüpülasyon şekilleri, yardımcıların pozisyonları, terkiplerin vücudun tam olarak hangi anatomik bölgeye uygulanacağı net olarak belirtilmemiştir.^{3,4,6-8,16}

Klasik tıp paradigması içinde deneyim önemli rol oynadığı için kendilerinin veya örnek aldıkları hekimin önerdiği tedaviler hastaya göre değiştirilmemiş uygulamaya devam edilmiştir.^{3,7} Soranus eserinde kendisinden önce gelen hekimlerden bahsederek eleştirdiği yönleri ve kabul edip uyguladıklarını yazmıştır.³ Sabuncuoğlu, Paulus Aeginata ve Zahravi'de önceki hekimlerden bahsedilse de isim yazılmamıştır.^{4,6,7} Soranus eserini ebelerle yol gösterme amacıyla yazdığını belirtirken Sabuncuoğlu ise eserini hekimler için yazdığını belirtmiştir. Eserler incelediğinde Soranus'un eserinin sadece kadın hastalıkları ve doğum kitabı olmasından dolayı kadın hastalıklarıyla ilgili başlık sayısı daha fazladır. Soranus eserinde genel olarak hastalığın tarifini ve belirtilerini verip sonra tedaviden bahsederken, Sabuncuoğlu direkt olarak tıbbi uygulamalardan bahsetmektedir. Şerefeddin Sabuncuoğlu'nun eserinde tıbbi bir eser olduğu hekimlere yönelik yazıldığı dikkati çekerken Soranus'un eserindeki dil biraz daha halk diline yakındır. Soranus ile Sabuncuoğlu'nun hastaya yaklaşımı biraz farklıdır.^{3,6} Ancak bu yaklaşım paradigma içindeki ilerlemelerden çok Sabuncuoğlu'nun ekol benimsemeksizin sonuca odaklanan bir cerrah olmasına bağlı olabilir. Soranus'un eserinin bazı bölümlerinde hekimlik bilgisi olmasa da tıbbi uygulama için önerilenler yapılabilir düzeydedir.³ Klasik tıp literatüründe uygulamalarda Soranus'un diğer cerrah hekimlere nazaran daha fazla diyete,

dinlenmeye vücudu yormayan uygulamalara ağırlık verdiği dikkati çekmektedir.³⁻⁸ Soranus hastalığın belirtileri değişse hastanın durumu kötüleşse bile eğer tanı konulmuşsa tedavinin değiştirilmesini önermiştir.³ Klasik tıp literatüründe kadınların hastalıklarında mevsim farklılıklarının hastalığı etkilediği, hastanın güçsüz düşmesinin daha fazla zarara maruz kalmasına neden olduğu, hastalıkların akut ve kronik dönemlerinin bulunduğu, remisyonlarla ilerlediği belirtilmektedir.³⁻⁷ Antik Çağ hekimleri vajinal akıntının kokusuna göre hastalığın durumuna karar vermişler, tedavilerini belirlemişlerdir.⁴⁻⁷ Soranus hariç klasik tıp hekimleri uterus hastalığı olana kötü koku uygulamışlardır.³ Hastaya yanık saç, sönmüş lamba fitili, kömürleşmiş geyik boynuzu, yanık yün, deri, cam sakızı, koklatmışlardır. Hipokratesde dâhil incelediğimiz tüm klasik döneme ait hekimler kokuları uygulamak için tütsülemekten bahsetmiştir ancak kullanılan aletler her ne kadar çizimleri olmasa da tariflerinden anlaşıldığı üzere farklıdır.^{3,4,5,6,7,17}

Soranus, Paulus Aegineta veya Zahravi'de tıbbi uygulamaların sürelerinden gün belirlemesi dışında bahsedilmediği ancak Sabuncuoğlu'nun tedavilerinde zaman uyarılarının bulunduğu dikkati çekmektedir.^{3,4,6,7}

SONUÇ

İncelediğimiz dört esere göre Antik çağdan Ortaçağa kadar kadın hastaya yönelik tıbbi uygulamaların sadece kadınlar tarafından yapılmadığı, ancak önceliğin ebelere verildiği daha üst bilgi gerektiğinde hekimlerden yararlanıldığını söylemek mümkündür. Benzer şekilde mistik ve büyüsel herhangi bir tıbbi uygulamaya da rastlanılmamıştır. Klasik tıp paradigması içinde yer alan incelediğimiz eserlerde doğa ve akıl ötesi açıklamalardan uzaklaşma, uygulamaları kuramsal temele yerleştirme ve mesleki tekel oluşturma ile karakterize oldukları dikkate değerdir ve aralarında tıbbi uygulamalar açısından çok büyük farklar bulunmamaktadır.

Anadolu'da yazılmış Antik çağ ve orta çağ dönemine ait incelediğimiz eserler tıba özgü bilgi birikimini yenileme kaygısı taşımamıştır. Hekimler ampirik bir yaklaşımla biçimlendirilmiş olan tıbbi uygulamalarını yeni kuşaklara iletirken, kendi tecrübelerine dayanan küçük eklemeler yapmışlardır. Kadın hastalıkları ve doğumla ilgili durumlarda uygulanan tedaviler arasındaki paradigma değişimine neden olmayan farklılıkların tıbbın gelişimini yansıtması açısından önemli olduğu belirlenmiştir.

KAYNAKLAR

1. Uzel İ. Anadolu Tıp Tarihi'ne Giriş. (Emergence of Medicine, Emergence of Medicine in Anatolia) İstanbul: Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları, 2008. p.1-21,24-34).
2. Uzel İ. Anadolu'da Bulunan Antik Tıp Aletleri. (Disease treatment and Tool Use in Ancient Medicine, Bladder And Gynecological Instruments). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2000. p.1-16, 127-38.
3. Temkin O. Soranus' Gynecology. Baltimore: Johns Hopkins Pres; 1991. p.3-62, 69-72,128-73, 175-96, 200.
4. Adams F. The Seven Books of Paulus Aegineta. London: Printed for The Sydenham Society 1844. p.1-5,383-94,624-52.
5. Uzluk FN. Hippocrates'in Aphorismaları. Ankara: 1961. p.64-69.
6. Uzel İ. Cerrâhiyyetü'l-Hâniyye. I,II. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, 1992.p.71-96,185, 266-318.
7. Spink MS, Lewis GL. Albucasis On Surgery and Instruments. 1st ed. London: Universty Pres, Oxford. 1973. p. 456-500.
8. O'Dowd MJ. The History of Medications for Women Matria Medica Woman. (Greece and Roman, Byzantium, The Arab İnfluence, The Late Middle Age). New York: Informa Health-care; 2001. p.77-94,97-107,109-20,123-39.
9. Önler Z. [XIV-XV. Century The Language of Turkish medical texts and Vocabulary Wealth] Kebikeç 1998;6:157-68.
10. Güven M. [An Assessment of Pioneering Turkish Medical Manuscript of Islamic Period From the General Perspective of Turkish Medical Science and Deontology]. Lokman Hekim Journal 2012;2(1):1-10.
11. Uzel İ, Süveren K. Mücerreb-nâme. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 1999. p. 152, 153, 171,172.
12. Süveren K. İbni Sina (980-1037)'nin Akrabaddin Eseri ile Şerefeddin Sabuncuoğlu (1035-1468)'nin Akrabaddin Eserinin Tıp ve Bilim Tarihi Açısından Karşılaştırılması. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara, 1991. p.37, 42,54-57,93.
13. Şar S, Süveren K. [Valuation Of The Theriac Formulations In The Mücerreb-Nâme From The View Of The Pharmacy] Türkiye Klinikleri J Med Ethics 2006;14(3): 145-9.

14. Uzel İ. Amasya'lı Hekim ve Cerrah Sabuncuoğlu Şerefeddin. Amasya Valiliği, Nokta Ofset Basım ve Sanayi Ltd. Şti. 2004. p.70-9.
15. Kayaalp, S. O. Rasyonel Tedavi Yönünden Tıbbi Farmakoloji. (First Chapter: Introduction to Pharmacology). 11. Baskı, Hacettepe Taş kitapçılık, Ankara, 2005. p.3-9.
16. Ögenler O, Kadioğlu S, Uzel İ. Klasik Tıp Döneminde Ebeler, Kadın Hekimleri ve Kadın Hekimler (Midwives, Gynecologist and Female Doctors in the Period of Classical Medicine). Mersin Univ Sağlık Bilim Derg 2009;2(2):10-3.
17. Kadioğlu S, Ögenler O, Uzel İ. Şerefeddin Sabuncuoğlu's drawings of gynecological instruments Turk J Med Sci 2011;41 (1):1-5.